

nent: unde revera, qua philosophus, multo inferior Lao-tseo proculdubio existit. Igitur, nostra sententia, si nomen et venerationem apud Sinenses obtinet, id debet: 1.º sectæ *Litteratorum* populo præsentium et imperantium, qui se Confucii discipulos profitentur; 2.º complicationi veteris Sinesium doctrinæ¹.

B) Persarum doctrina hæc continet: 1.º Primum omnium principium est *Mithras*, quod etiam *Zeruane-Akerene* dicitur, quasi tempus illimitatum, ac ens æternum sine ullo principio. 2.º Hoc principium genuit *Ormuzd*, principium boni, et *Ahrimam*, principium mali, ex quorum pugna prodiit mundus iste, bonis et malis constans. 3.º Hæc pugna statuto tempore finem accipiet per victoriam *Ormuzd* destruentis regnum *Ahrimam*, qui tunc amicitia cum *Ormuzd* et ipse conjungetur.

Persæ ignem primitus coluerunt tamquam symbolum divinitatis; postea vero cultum astrorum (*Sabæismum*) amplectati sunt. Admittebant tamen resurrectionem hominum, animarum immortalitatem, et præmia ipsarum in paradiso post definitivam victoriam *Ormuzd*. Ipsorum systema, tam theologicum, quam philosophicum, continetur in *Zend-Avesta*, cujus auctor habetur *Zoroaster*, qui floruit ætate Darii Hystaspes.

C) Ægyptiorum doctrina secreta (*esoterica*), quæ apud sacerdotes servabatur, ignota nobis adhuc existit. Quod attinet ad externam (*exotericam*), quæ apud vulgares homines vigeat, sequentibus summam continetur: 1.º existit principium æternum et universale omnium, ex quo emanant *Osiris* et *Isis*; quorum primum est principium activum et

¹ "C'est lui qui recueille et met en ordre tous les documents religieux, philosophiques, politiques et moraux qui existaient de son temps, et en forma un corps de doctrines sous le titre de *Y-king*, ou *Livre sacré des changements*; *Chon-king*, ou *Livre sacré par excellence*; *Chi-king*, ou *Livre des vers*; *Li-ki*, ou *Livre des rites*." Pauthier, *Les Livres sac. de l'Orient.*, Introd., pag. 11.

immaterialia, alterum principium passivum et materiale; 2.º ex unione horum duorum principiorum reliqua entia producuntur; 3.º *Osiris* est sol, vel saltem in ipso dominatur, sicut *Iris* in luna; 4.º spiritus inferiores ex *Osiri* procedunt, et astra ac præcipuas mundi partes regunt, movent et gubernant; 5.º hominum animæ immortales sunt, ac si purificatæ in morte inveniuntur per bona opera, præmia recipiunt; si vero peccatis maculentur, puniuntur per transmigrationem in corpora animantium et alia viliora. Ex hac fortasse doctrina originem duxit stupida superstitio populi ægyptiaci, qui non sabæismum modo, sed etiam fetichismum consecrabatur.

CAPUT SECUNDUM

EPOCHA SECUNDA

Philosophia græca usque ad instaurationem socraticam.

Postquam Græcorum doctrina emersit e forma poetica et religiosa, sub qua in Orpheo et reliquis vetustioribus poetis invenitur, quatuor præcipua sistemata peperit, quæ continentur schola *jonica*, *italica*, *atomistica* et *pantheistica* seu *eleatica*, ac denique tamquam communem omnium terminum *scepticismum*; de quibus sigillatim dicendum.

§ I

Schola jonica

Thales (Mileti natus sex ante Christum sæculis) fundator habetur hujus scholæ, cujus character fundamentalis est: 1.º spectare mundum seu naturam tamquam animatam vi quadam divina, singulis ejus partibus intime conjuncta; unde non aliam divinitatem quam naturam ipsam agnovisse videtur; 2.º asserere, primum principium omnium rerum esse

materiam, quam tamquam ens primævum et improductum habebant hujus scholæ sectatores. Dissidebant tamen quoad designationem et nomen hujus materiæ principii. Nam

a) *Thales* principium rerum nuncupabat *aquam*, ex qua cætera elementa composita et formata sunt. Sed ejus discipulus

b) *Anaximander* principium rerum ajebat esse materiam, nude sive abstracte sumptam, quam sub nomine *infiniti* designabat; ac simul rerum mundanarum varietatem explicabat per *rarefactionem* et *condensationem* præfatæ materiæ.

c) *Anaximenes* (548 ante Christum Mileti natus) hanc materiam originem rerum vocavit *aerem*, ex cujus rarefactione et condensatione cuncta oriri et interiri, autumabat; quam sententiam sequutus est ejus discipulus *Diogenes Appollonius*.

d) *Heraclitus* (500 ante Christum Ephesi natus) asseruit: 1.º materiam primævam ac rerum principium esse ignem; 2.º ipsum constituere etiam animam universalem mundi; 3.º animas singulorum hominum esse veluti quasdam exhalationes illius animæ universalis.

e) *Anaxagoras* tandem (494 ante Christum Clazomenæ natus) scholam jonicam regeneravit ac perfecit. Quamvis enim Anaximenis fuerit discipulus, et quamvis cum jonicis docuerit, materiam, ex qua mundus constat, esse primævam et æternam, at simul docuit: 1.º materiæ hujus atomos, temere primum confusas, per *spiritum divinum* fuisse ordinatas; 2.º præfatum *spiritum divinum* esse omnipotentem, sapientem, aqua, mundo et materia distinctum et independentem: ac proinde notionem veri Dei personalis atque spiritualis philosophorum primus apud Græcos docuisse videtur. Atque propter doctrinam circa Deum, quæ cum populorum superstitione et poetarum figmentis pugnabat, carcere et exilio fuit damnatus eximius hic philosophus.

§ II

Schola it alicæ

Pythagoras, in insula Samos natus ac Thaleti cœvus, hujus scholæ fundator extitit. Postquam Pherecidem Syrum audivit, Ægyptum, Phœniciam, Persidem et alias orientales regiones peragravit, orientaliumque artibus et scientiis cognitit, Crotone in Italia constitit. Juxta orientalium morem, præter doctrinam vulgarem et publicam, aliam secretam seu esotericam habebat, illustrioribus quibusdam discipulis reservatam. Tanta auctoritate apud discipulos pollebat, ut quæstio quævis finem acciperet, ex quo constabat, quid Pythagoras doceret. Hinc illud tritum: *magister dixit*. Hujus scholæ doctrina philosophica ad sequentia revocari potest:

a) Principium omnium rerum est Deus, unitas absoluta (*monas*) et prima, quæ continet in se sive in sua unitate ens ideale et materiale, sive spiritum et materiam.

b) Ex hac prima *monade* vel unitate oritur *dyas*, principium vel ratio indeterminationis, oppositionis et imperfectionis in rebus, ex quibus mundus coalescit: unde ex *monade* tamquam principio activo, et ex *dyade* tamquam principio passivo, mundus formatus est.

c) Est autem mundus complexus unitatum, seu potius, manifestatio externa et multiplex unitatis primævæ vel monadis; atque ipsa anima rationalis est quidam numerus, quatenus ex monade atque ex dyade simul participat.

d) Deus, seu monas prima, cunctis rebus seu substantiis implicatur; ac proinde constituit animam universalem mundi, ex qua spiritus, dæmonia, et animæ hominum emanant.

e) Homo quibusdam operationibus communicare potest cum spiritibus illis ac dæmoniis: atque ad præfatam communicationem maxime disponitur, dum intellectum et voluntatem ab objectis et bonis sensibilibus secernit, seipsum intelligibilia et æterna convertendo.

f) Hominis animæ ante corpora extitere: ac de corpore in corpus perpetuo migrant: quibus transmigrationibus purificantur a maculis, quæ ex dyade ipsis obveniunt, donec ab ista penitus liberatæ et solutæ in Deum transformentur et absorbeantur.

Pythagorici, non philosophiam tantum, sed musicam, astronomiam, ac præsertim mathesim, coluerunt, ex qua etiam symbola acceperunt, quibus ipsorum obvolvitur philosophia. Moralem quoque ac politicam evolverunt Pythagoræ discipuli ac successores; quorum præcipui sunt Empedocles Agrigentinus, Epicharmus, Ocelus, Timæus Locrensis, Architas Tarentinus, Philolaus, et tandem Hiparcus et Eudoxius, qui in physica et mathesi excellere.

§ III

Schola atomistica.

Doctrinam scholæ jonicæ *Leucippus* et *Democritus* evolventes, systema atomisticum materialismo infectum protulerunt, cujus hæc sunt præcipuæ assertiones:

a) Rerum omnium principia sunt *plenum* et *vacuum*; quod quidem vacuum, non entis carentia vel privatio, sed ens reale et positivum est: *plenum* vero constituitur per infinitam multitudinem *atomorum* diversæ figuræ et magnitudinis, sed æterno et essentiali motu præditarum.

b) Atque varia conjunctione harum atomorum rerum varietas, quæ in mundo cernitur, exurgit.

c) Animæ humanæ sunt atomi igneæ; ac proinde cum ipsarum extinctione aut separatione extinguuntur et animæ.

d) Cognitio perficitur, quatenus tenuissimæ quædam imagines, ex objectis continuo avulsæ et avolantes, sensus et rationem percellunt, eisque objecta repræsentant.

Leucippus natus est Abderæ in Thracia anno 470 ante Christum; et discipulum habuit *Democritum* ibidem natum.

§ IV.

Schola pantheistica.

Ex idealismo et anima universali mundi a Pythagora traditis initium et occasionem sumpsit pantheismus scholæ eleaticæ, cujus præcipui asseclæ habentur:

A) *Xenophanes* (617 ante Christum Colophonix natus), qui, Eleæ sedem figens ac nomen huic scholæ tribuens, hæc docebat: 1.º Ex nihilo nihil fit, ac proinde nihil de novo produci potest, sed quidquid existit, secundum essentiam suam ab æterno existit, et in æternum erit; 2.º Deus ergo est omne esse, et rerum universitas est unum et idem esse Dei. 3.º Igitur, quoad esse substantiale, omnia sunt unum, quia non nisi unum esse dari potest.

B) *Parmenides* (508 ante Christum Eleæ natus), Xenophanis auditor, ejus doctrinam tuitus est ac evolvit, docens, entia seu substantias finitas, quas in mundo cernimus, non esse *objective reales*, sed mera phænomena apparentia, seu illusiones sensuum. Hinc eleatici sensibus vim omnem erga veritatis cognitionem negabant, solique rationi insistendum, docebant; qua in re scholæ atomisticæ e regione opponebantur, quæ vim animæ erga cognitionem objectorum sensibus tantummodo tribuebat.

C) *Melissus* demum (444 in insula Samos ante Christum natus) eandem doctrinam professus est ac *Parmenides*, cujus fuerat auditor.

Notare velim, non multum fidendum esse analysibus doctrinæ harum veterum scholarum, quarum vel nulla, vel perpauca originaria et indubitata monumenta ad nos pervenerunt. Etenim, ut prudenter *Balmes* adnotavit, ex temporum distantia, operum corruptione, idiomatum difficultatibus, ænigmaticarum locutionum inepta interpretatione, gravissimi errores non potuerunt non oriri. Prudenter igitur

se geret lector ille, qui horum veterum systematum expositionem intra probabilitatis terminos contineat.

D) *Zeno*, Parmenidis auditor (460 ante Christum Elea natus), ex una parte pantheismum idealistam firmavit; ex alia vero scepticismi fundamenta jecit. Pantheismum eleaticum firmavit, quatenus docuit:

a) Pluralitatem objectivam entium minime admittendam esse, quia aliter opus esset rebus tribuere contrarias qualitates vel attributa, similitudinem et dissimilitudinem, unitatem et pluralitatem, motum et quietem, etc.

b) Divisibilitas tribui nequit rei extensæ absque contradictione; nam si partes, quæ in ea supponuntur, sunt simplices et indivisibiles, ex eis nequit conflari res extensa; si partes compositæ sunt, in infinitum progredietur divisio, ac proinde, non tantum tollitur unitas, sed corpus extensum erit finitum simul et infinitum.

Scepticismo favet, dum docet:

a) Fidem omnem denegandam sensibus, quibus perpetuo deludimur et ad falsa judicia impellimur.

b) Sensus quippe testantur, res in spatio reali existere, quod tamen impossibile est; nam si corpora in spatio essent, ipsum spatium in alio spatio esset, et sic in infinitum.

c) Similiter nos decipiunt sensus, dum motum esse testantur; res namque moveri nequeunt, nec in loco, in quo sunt, quia ibi quiescunt, nec in loco, in quo non sunt.

§ V

Schola sceptica.

Doctrinam Zenonis eleatici evolventes philosophi, qui ei successerunt, Scepticismum facile induxerunt; cui systematiam simul et occasionem præbuerunt pugnae, quibus quatuor enumeratae scholæ inter se digladiabantur. Pythagorici enim naturalismum scholæ jonicæ; hujus vero asseclæ idea-

lismum scholæ pythagoricæ falsitatis evincebant: similiter eleatici materialismum Leucippi et Democriti; hi vero pantheismum scholæ eleaticæ facile oppugnabant: ex quo contingit, ut mens humana, dubia et falsa ubique reperiens, ab omni affirmatione se cohibuit, atque ad universalem dubitationem se convertit. Profluxit exinde non parvus numerus *sophistarum*¹, qui, omnia susque deque permixcentes, subtilitatibus ac cavillis insistentes, affirmationem et negationem, veritatem et errorem æque simul consecrabantur, ac sceptica ratione pertractabant. Horum præcipui fuere:

A) *Gorgias* (440 ante Christum Leonti in Sicilia natus), qui agebat: 1.º nihil realiter existere, vel saltem nihil certo ab homine posse cognosci; 2.º si quid vere existat, aut verum in seipso sit, cæteris hominibus non posse id ostendi; 3.º moralitatis regulas et principia, non ex propria essentia, sed ex hominum conventionem vera aut falsa esse.

B) *Protagoras* Democriti discipulus (Abderæ 498 ante Christum natus), qui agebat: 1.º humanam cognitionem phænomena tantum seu rerum apparentiam attingere; 2.º hominem percipientem esse mensuram veritatis et falsitatis quoad res perceptas, ita ut res objective sumptæ, nec veræ sint, nec falsæ, sed veritatis et falsitatis denominationem recipiunt ex modo, quo a subjecto percipiuntur; 3.º nihil posse tuto de

¹ "El Nombre de sofista, considerado en su etimología, nada tiene de infamante, pues se deriva de un verbo griego, que significa enseñar la sabiduría, y no designaba primitivamente sino á los que estaban encargados de esta bella misión. Mas en lo sucesivo se halló una nube de *ergotistas*, que abusaban de sus talentos, de los conocimientos que tenían en el arte del raciocinio y de su facilidad de hablar, para disputar sobre todo: embrollaban lo que era más claro; oscurecían toda verdad; seducían y engañaban los entendimientos bajo pretexto de instruirlos, y se decoraban con el honorífico título de sofistas. Desde entonces cambió de significación esta palabra, y, aunque noble en su origen, no ha sido tomada después sino en mal sentido.", Bouvier, *Historia Elem. de la Filos.*, cap. VII.